

Tremties istorija primena, moko, perspėja...

Birželio 14-oji – Gedulo ir Vilties diena – verčia prisiminti kelių dešimtmečių senumo gyventojų trėmimų ir rezistenčių kovų istoriją.

1940–1953 metai žmonių atmintyje ir istorijoje įrašyti pačiomis tamsiausiomis spalvomis, o birželio mėnuo pavadinamas juoduoju birželiu. Negalima pamiršti šimtų tūkstančių nekaltų žmonių genocido – trėmimo, kankinimų kalėjimuose ir lageriuose, žudymo, kuriuos vykdė sovietinės jėgos struktūros. Lietuvos Seimas 2011 metus paskelbė Laisvės gynimo ir didžiųjų netekčių atminties metais, o pirmąją trėmimų dieną – birželio 14-ąją – Gedulo ir Vilties diena. Šiais metais paminime ne tik trėmimų pradžią, bet ir 1949 m. didžiosios tremties „Bangų mūša“ 75-ąsias metines.

Pirmosios sovietų ir nacistinės Vokietijos okupacijų bei Antrojo pasaulinio karo nuniokotą kraštą ištko nauja nelaimė – antroji sovietinės Rusijos okupacija. Prieš karą okupacinė valdžia Lietuvą „išvalė“ nuo „nepatikimojo elemento“ – tarpukario valdžios pareigūnų, šaulių, skautų, išsimokslinusių ir patriotiškų žmonių. Jie atsидūrė kalėjimuose, lageriuose ir tolimoje šiaurėje. Pokaryje genocido mastai išsiplėtė. Nė vienas gyventojas negalėjo ramiai gyventi ir dirbti, nes nežinojo, kada atkreips okupantų ar jų rėmėjų dėmesį. Kaimai, miestai ir miesteliai gyveno nuolatiniame baimeje, nes okupantai sautejo, o trėmimai vis tęsėsi.

Taikus ir sėslus lietuviai, prievarta išplėsti iš savo gimtinės, ne savo noru plėtė akiratai – buvo nublokšti į tolimiausius ir atšiauriausius plačiosios Rusijos kampelius, mokėsi išgyventi badą, sunkų darbą ir neįprastas gamtos sąlygas. Kalboje atsirado nauji žodžiai: stribas (istreibitelis), stribelnyčia, enkavedistai, gulagas, načialnykas, etapas ir kt. Dabartinis jaunimas sunkiai įsivaizduoja tą sunkų laikmetį ir žmonių išgyvenimus, o klausyti liudininkų prisiminimų

▶ Kasmet birželio 14-ąją visi patriotiškai nusiteikę žmonės lanko tremties atminimo paminklus, išreiškia pagarbą nukentėjusiesiems nuo sovietinio genocido.

Kęstučio INKRATOS nuotr.

ne visi turi kantrybės. Pokario įvykiai liko istorijose, prisiminimų knygos ir nuotraukose, tačiau juos reikia nuolat priminti, aiškinti, kad jaunoji karta suprastų, kokia baisi okupacija ir kaip svarbu daryti viską, kad tokios grėsmės išvengtume.

Tikrųjų tremtinių jų mažai likę, nukentėjusiųjų nuo genocido išgyvenimus Sibire ir GULAG-uose liudija jų vaikai. Kai buvusi tremtinė su gauduliu sako, kad duona kvėpia tėviškę, ragina nemėtyti trupinių, koks gardėsis buvo duona su šmeltine ar iš bulvių lupenų išvirta košė, pradeda suvokti, ką reiškia badas. Tremtinių pasakojimai, istorijos pamokos, minėjimai padeda suprasti sudėtingą laikmetį, trėmimų siaubą, kad išgyventi padeda artimo meilė, vienybė ir laisvės troškimas.

1949 m. kovo 25–28 d. ir papildomai ba-

landžio 10–20 d. MGB (Valstybės saugumo ministerijos) kariškiai ir jų pagalbininkai vykdė operaciją „Priboj“ („Bangų mūša“), per kurią iš Lietuvos ištrėmė apie 10 000 šeimų, LGGRTC duomenimis, 33 736 gyventojų, daugiausia iš Rokiškio, Pasvalio, Šiaulių, Šakių ir Vilkaviškio rajonų. Šitaip norėta įveikti lietuvių pasipriešinimą kolektyvizacijai ir sutriuškinti partizaninį judėjimą. 5 278 žmonės buvo įkalinti už vadinamąjį banditizmą ar tėvynės išdavimą, 1 715 nužudyti Lietuvoje – tai nukauti ar nukankinti partizanai ir jų rėmėjai.

Respirines priemones ir tremtinių sąrašus sudarė MGB vietiniai pareigūnai, o tvirtino Ministrų Taryba. Operaciją vykdė saugumiečiai ir milicininkai, talkinant „liaudies gynėjams“, t. y. stribams ir aktyvistams.

TAPATYBĖS ĮSPAUDAI

1949 m. iš Vilkaviškio rajono ištremta ar įkalinta daugiau nei 800 gyventojų: partizanų Antano Grikečio, Vytauto Aleksos, brolių Dambrauskų, Jono Brazio-Klajūno, Juozo Katiliaus-Liutauro, Alfonso Katiliaus artimieji, 36 partizanų ryšininkai ir rėmėjai. Už prievolinią nevykdymą įkalinta apie 20 valstiečių. Tai šturpus skaičiai, liudijantys gilius demografinius, socialinius ir moralinius lietuvių praradimus.

Ši operacija (antra pagal masiškumą, 1948 m. ištremta 42 284 žmonių) paspartino prievartinę kolektyvizaciją, komjaunuolių gretų augimą. Gyventojų pasipriešinimą vis sparčiau keitė nusivylimas ir prisitaikymas.

Pateikti duomenys ir jų vertinimas yra svarbūs mūsų istorinei sąmonei, pilietiniam-patriotiniam jaunimo ugdymui. Mes privalome ne tik žinoti Lietuvos gyventojų kančių istoriją, bet ją suprasti ir įsisąmoninti, nes ji moko branginti laisvę ir tiesą, artimo ir Tėvynės meilę.

Gyventojų tremties istorija – skaudi ir pamokanti. Kasmet birželio 14-ąją visoje Lietuvoje rezistencijos dalvyių palikuonys, tremtiniai ir jų artimieji, visi patriotiškai nusiteikę žmonės lanko tremties atminimo paminklus, kapus, prisimena ir pagerbia nukentėjusiųjų nuo sovietinio genocido atminimą. Vilkaviškyje Gedulo ir Vilties dienos minėjimo vieta tapo Viešosios bibliotekos kiemelyje pirmųjų sąjūdiečių pastatytas paminklas iš lauko akmenų. Čia prisimename skaudžią tremties istoriją ir apie 10 tūkstančių mūsų krašto žmonių auką.

Kviečiame birželio 14 d., 13 val., vilkaviškičius, moksleivius ir visus istorinės atminties saugotojus dalyvauti renginyje „Tremties istorija primena, moko, perspėja...“

Elena RUPEIKIENĖ
Suvalkijos (Suduvos) kultūros
centro-muziejaus istorikė